

Setrvalé problémy opatrovnického soudnictví

Seminář v Poslanecké sněmovně Parlamentu České Republiky dne 18.4.2013

Studie: Desatero kvalitních znaleckých posudků

Úvod

Psychologicky-znaleckým posudkům připadá v drtivé většině opatrovnických řízení v České republice klíčová role při rozhodování soudu o úpravě péče o dítě a tímto pro osud dětí, rodičů a jejich budoucím vztahům mezi sebou. Stejně tak je znalců z oboru psychologie a psychiatrie využíváno pro různé aspekty trestního řízení, kdy právě znalecký posudek z oboru psychologie či psychiatrie může mít za důsledek potrestání či osvobození obžalovaného. Již z těchto faktů plyne nesmírná důležitost soudně-znaleckých posudků z oboru psychologie a psychiatrie.

Tato studie poukazuje na hlavní zásady a standardy pro psychologické znalecké posudky pro opatrovnické soudy podle aktuálního vědeckého a právního stavu v západním světě, jmenovitě v Německu - které se ale v podobné formě aplikují ale například už i v rozvojových zemích jako je Polsko. Zároveň kontrastuje k těmto v zahraničí již pevně zakotveným zásadám aktuální silně nedostatečný stav tzv. právní a psychologické praxe v ČR. Tímto chce upozornit na nejvýraznější závady a narýsovat nejdůležitější body pro reformu současného systému v ČR, který se jeví extrémně škodlivý pro rodiny a zejména děti.

Přehled

Opatrovnický soud v ČR běžně určí znalce-psychologa a zadá mu, aby zjistil a soudu sdělil, *jaký* z rodičů má lepší předpoklady pro péči o dítě. Tímto soud nastaví obecnou atmosféru soupeření mezi rodiči a postaví je proti sobě.

Ve většině případů je formulace otázek soudu na znalce tak extrémně zavádějící a následující opora o znalecký posudek v odůvodnění rozsudků tak silná, že opatrovnický soudce svojí právem stanovenou funkci de-facto zcela deleguje znalci-psychologovi, aby si tím pádem „zjednodušil“ svojí práci.

Znalec-psycholog ale z principu nedisponuje jak právním vzděláním tak zákonným oprávněním vydávat judikáty, k čemu ale fakticky z pravidla dochází.

Opačná problematika vzniká tím, že opatrovnický soudce v případě často stanoví „dvorní“ znalce a nebo znalce svými otázkami již tak silně ovlivní, že tím pádem jasně předurčí, jaký výsledek znaleckého zkoumání si „přeje“.

Tyto dva problémy představují jen špičku ledovce znalectví, jelikož absence jakýchkoliv pravidel a standardů činnosti znalce-psychologa jak také ve většině případů naprostá zaostalost použitých metod a zásad za „lege artis“ ve vyspělých zemích jako je Německo nebo Polsko, staví obor psychologického znalectví v ČR na úroveň šamanismu.

Hlavními důvody této situace je absence jakýchkoliv pravidel, standardů a také české odborné literatury pro vyhotovení psychologických znaleckých posudků. Neexistují také žádné statutární orgány v oboru psychologie, které by takové pravidla stanovili, vykonávali kontrolu práce znalců a tímto zabezpečovali kvalitu posudků.

Nejvýznamnější zásady a pravidla v přehledu. Lege artis v západním světě je označeno modře, stav v ČR červeně.

1. Otevřenost psychologických otázek

Otázky soudu musí pokrývat co nejširší obzor pro práci znalce-psychologa. Nedostatečná „otevřenost“ psychologických otázek s sebou přináší riziko, že diagnostické studie budou z velké části jen proocívím, které se samo naplňuje. Jedná se o hrubě nevědecký přístup.

Tento princip je v ČR v téměř každém případě porušen tím, že soud klade ve svém zadání znalci otázku „**kteří z rodičů má lepší předpoklady pro péči o dítě**“ a tím jí předurčuje, že jeden z rodičů musí být „ten lepší“ či činní presumpci, že znalec je vůbec schopen něco takového zjistit a že existují validní vědecké kritéria pro určení „lepšího“ rodiče.

2. Podpora spolupráce a harmonizace vztahů a zamezení rivality mezi rodiči

Úkolem znalce-psychologa je zjištění, jak se mohou **různé způsoby chování rodičů účinně doplňovat** a jak mohou **rodiče spolupracovat** i přes odlišné představy ve prospěch dětí. Diagnostický postup, který je zřetelně založen pouze na výběru „lepšího“ rodiče, často vede ke zhoršení konfliktní situace, protože se rodiče mohou cítit jako „poražení“.

Znalec zváží schopnost a ochotu rodičů ke spolupráci v záležitostech dítěte s bývalým partnerem a zjistí, jak dalece jsou rodiče ochotni a schopni realisticky **vidět význam bývalého partnera jako otce nebo matky dětí**, respektovat potřeby dítěte a zda mohou **vztahy s oběma rodiči zůstat pokud možno nenarušeny**.

Každý znalec, který chce vyhovět své funkci uklidnění situace, se bude snažit o jeden nebo několik rozhovorů mezi rodiči dítěte o celé situaci. Vývoj v rodině sleduje přes delší časový úsek a zkoumá úspěch pokusů o vylepšení rodinné situace. Tím pádem získá přímý a hluboký náhled, který mu teprve umožní kvalifikované doporučení budoucích scénářů.

Jak již uvedeno v prvním bodě, soudy v ČR svojí zásadní otázkou „který z rodičů má lepší předpoklady pro péči o dítě“ uměle **vytvářejí nebo zintenzivňují rivalitu mezi rodiči**. Čeští znalci z pravidla nepřipouštějí v rámci své činnosti konstruktivní rozhovor mezi rodiči. Dlouhodobé sledování vývoje v rodině je v ČR mezi znalci naprosto neznámé. Čeští znalci **provádí jen namátkové měření** a odvolávají se na to, že by jakýkoliv vliv z jejich strany zkrusil posudek. Z psychologicky-vědeckého hlediska je takový nelidský přístup ve vyspělých zemích naprosto nesmysl protože stojí v přímém rozporu se zájmem dítěte.

3. Zahrnutí nových partnerů a prarodičů do vyšetření

Znalec může správně posoudit situaci dítěte jen tehdy, pokud do svého vyšetření zahrne **všechny osoby, které jsou pečovateli dítěte** nebo mají (mohou mít) právní nárok na styk s dítětem.

České soudy z pravidla nenařizují znalecké zkoumání osob, kteří jsou pečovateli dítěte a znalci o oprávnění vyšetření těchto osob taky nežádají. Vzniká tím paradoxní situace, že dítě je v drtivé části rozhodnutí o péči „odsouzeno“ býti v péči otčíma, kterého „předpoklady pro péči o dítě“ nebyly nikdy nikým zjištěny.

4. Respekt před právními zásady demokraticky-pluralitní společnosti

Úlohou odborného znalce není zvažovat proti sobě různé výchovné cíle a styly, pokud zapadají do rámce pluralitní společnosti a nepřekračují hranici zneužívání nebo zanedbávání dítěte.

České „obyčejné“ soudy z pravidla zamítají střídavou péči obou rodičů s důvodu odlišnosti výchovných principů mezi rodiči. Znalci v ČR tento předsudečný názor často podporují. Tento „odborný“ jak právní názor je při tom **v přímém rozporu se základními lidskými právy a stavem vědy**. Pro každé dítě je prospěšné, poznat co nejširší spektrum kulturních hodnot svých rodičů, které jsou pevnou součástí jeho identity. Jakékoliv omezení tohoto práva vede většinou k v dospělosti nekompenzovatelným nedostatkům ve vývoji identity dítěte.

5. Nepřípustnost vyšetření osobnostních vlastností rodičů

Psychologická vyšetření vlastností osobnosti většinou neobsahuje odpověď na otázky rodinného práva. Tato vyšetření rovněž **zasahují v takové míře do osobnostních práv zúčastněných rodičů, že se povoluje pouze ve výjimečných případech, pokud existují důkazy o poruchách osobnosti nebo duševní poruše**.

Osobnostní testy nemají vypovídací schopnost v řízení v rámci rodinného práva a jsou proto zamítány z důvodů nákladů a také uvedených souvisejících etických důvodů.

Péče, podpora a vzdělávání dětí v naší pluralitní společnosti je přirozeným právem rodičů (viz Ústava [SRN], článek 6). Neexistuje žádný zákon omezující toto právo rodičů v případě, že se charakteristiky jejich osobnosti jeví určitým způsobem. **Psychologičtí odborníci tedy proto nebudou používat postupy a metody pro posouzení osobnostní charakteristiky**.

Vyšetření a hodnocení osobností rodičů je pevnou a klíčovou součástí každého opatrovnického znaleckého posudku v ČR. Rozpor s tímto zásadním pravidlem každé demokratické společnosti, které je zakotveno v základních lidských právech, si bohužel čeští znalci-psychologové ani soudy neuvědomují nebo jej ignorují.

6. Právo dítěte na vlastní sebeurčení a nezávislost jeho vůle od věku

Podle práva na vlastní sebeurčení zakotveného v ústavě je nutno **zohlednit představu dětí v soudních rozhodnutích**. Právní pojem vůle požaduje určitou úroveň kognitivního vývoje ve spojitosti s pochopením schopností jednatí osoby. Naopak se z psychologického hlediska zdůrazňuje, že **vůle dítěte je vyjádřením emotivních tendencí a v zásadě není závislá na věku**. Pouze schopnost vyjádřit se je podmíněna fázemi vývoje dítěte.

Soudní znalci v ČR z principu neznají nebo ignorují vědecký poznatek, že vůle dítěte v zásadě není závislá na jeho věku. Následně dochází bohužel zneužívání tohoto předsudku za účelem ignorace práva dítěte na zohlednění jeho představ, tím že se zaměřují za věkově závislou schopnost ve vyjadřování.

7. Srozumitelnost a transparentnost

Soudce musí být schopen porozumět obsahu posudku. Diagnostický postup a vše jeho dílčí aspekty musí proto být **transparentní a prozkoumatelné i pro psychologického laika**. Pro čtenáře posudku uvede odborník pod bodem „**Plán vyšetření**“ **ve srozumitelné a pro vyšetřované ve znovu poznatelné formě** použité metody a další zdroje informací.

Soudní znalci v ČR často skrývají své neodborné a pseudovědecké postupy pod nesrozumitelnými výrazy. Význam vyšetření a poznatků často není transparentně vysvětlen. Místo toho je velký počet nekvalitních posudků znalcem naplněn dlouhým a krkolomným shrnutím spisu, pro laika nedohledanými odkazy a z jiných posudků ledabyly zkopírovanými frázemi u kterých často není patrná žádná přímá souvislost nebo aplikovatelnost v daném případě.

8. Aplikace co nejširšího obzoru pro posouzení 'lege artis'

K posouzení možností a omezení standardizovaného postupu neslouží pouze výsledky, které podporují teoretické úvahy autora testu, **ale i ty, kteří je přímo nepodporují**, nebo jsou dokonce v rozporu s nimi. Kvalitu vědecké práce, k níž patří i rozvoj standardního postupu, je možné posoudit mimo jiné i na základě toho, jak dobře **autor testu začlení výsledky svého výzkumu do mezinárodního rámce dostupných znalostí**.

Když znalec v ČR zahrne do popisu svého postupu odkaz na mezinárodní literaturu, jedná se většinou a zastaralé standardy, které se ve vyspělých zemích již přes 20 let neaplikují. Nejproslulejší příklad jsou tzv. projektivní testy, které jsou například v Německu a Polsku v soudních řízeních již dlouho zakázané. V ČR je používá 80-90% znalců jak v opatrovnických, tak i trestních posudcích, přesto že jejich validita byla vědou dávno vyvrácena.

9. Nepřípustnost projektivních testů

Problémy v teoretickém základu projektivních postupů, které Hörmann (1964) představil, nebyly vyřešeny dodnes. Proto je výklad výpovědi vyšetřované osoby v diagnostickém případě tak nejistá, že od používání projektivních metod pro diagnostické účely odrazujeme. **Projektivní metody nepřichází v úvahu u diagnostiky zaměřené na rozhodování**. Rorschachův test nelze označit jako objektivní, spolehlivý a / nebo jako platný testovací postup.

Současný stav psychologického znalectví v ČR je bohužel takový, že se v téměř každém posudku projektivní testy ne jen nacházejí ale že tvoří nejdůležitější základ pro stanovení diagnózy. Freudovského přesvědčení, že nevědomé hloubkové síly ovlivňují to, jak si lidé vykládají okolní stimuly, bylo na světové úrovni vědecky vyvráceno již v šedesátých letech minulého století a v devadesátých naprosto diskreditováno. Ale mezi psychology v ČR je bohužel pořád ještě dominantním „*lege artis*“. Česká psychologie se tímto z pohledu psychologa z vyspělého světa staví na úroveň šamanství, čtení z kávové sedliny. Horší než poškození na reputaci českých psychologů v zahraničí je ale katastrofální dopad na osudy dětí a rodin v Česku. Při rozvodovosti nad 50% se tedy jedná o závažný společenský problém.

10. Systémové základy

Důvodem výše uvedených nedostatků jsou zejména tyto hlavní systémové „mezery“:

- Absence statutárních organizací určující pravidla a standardy pro psychologických znalecké posudků
- Absence standardů zajišťující kvalitu, validitu a prozkoumatelnost psychologických znaleckých posudků
- Absence zajištění vzdělání a způsobilosti psychologů, kteří jsou jmenováni v odvětví nikoliv zdravotnictví, ale školství a kultura
- Vyšetření dětí často neprovádí k tomuto kvalifikovaný pedopsycholog, ale jen obecný psycholog bez jakéhokoliv průkazu vzdělání a praxe v psychologické práci s dětmi.

Lege artis z odborných zdrojů

Kdo se vydá na studium odborných zdrojů v Českém jazyce, které stanoví nebo popisují stav vědy a obecné standardy pro postup při vyhotovení psychologický-znaleckých posudků v opatrovnickém soudnictví rychle zjistí, že žádné takové zdroje neexistují.

V této kapitole jsou uvedené nejdůležitější zásady „lege artis“ z německé, anglické a americké odborné literatury k tomuto tématu. V praxi českého psychologického znaleství, kterou dominuje svévole a pseudovědecké metody, se bohužel žádné z těchto zásadních pravidel neobjeví.

Tyto zásady mohou sloužit jako předloha při případné budoucí kodifikaci standardů pro psychologicky-znalecké posudky v opatrovnickém soudnictví.

Otevřenost psychologických otázek

Nedostatečná „otevřenost“ psychologických otázek s sebou přináší riziko, že diagnostické studie budou z velké části jen proctívím, které se samo naplňuje, a různé aspekty různých možností chování nebudou v odborné úvaze spravedlivě zohledněny. Tento **nevědecký přístup** v odborném posudku vypracovaném na příkaz soudu může mít za následek, že dojde k zamítnutí odborníka z důvodu zaujatosti a odborný posudek bude považován za nepoužitelný.

Podpora spolupráce a zamezení rivality mezi rodiči

Odborník ve většině případů narazí na rodičovské chování, které neohrožuje zájem dítěte. Dále je třeba znovu poznamenat, že psychologické hodnocení výchovného chování musí být provedeno velmi opatrně, aby nedošlo k narušení rodičovské autonomie. Odborník však může upozornit, jak děti prožívají některé způsoby jednání rodičů, **jak se mohou různé způsoby chování rodičů účinně doplňovat a jak mohou rodiče spolupracovat i přes rozlišné představy ve prospěch dětí.** Jestliže neexistují závažná omezení, pak se ani jeden z rodičů neoznačuje jako „lepší“ nebo „horší“, ale dojde k posílení společné rodičovské zodpovědnosti, což může celkově vést ke zmírnění konfliktů.

Diagnostický postup, který je zřetelně založen pouze na výběru „lepšího“ rodiče, často vede ke zhoršení konfliktní situace, protože se rodiče mohou cítit jako „poražení“.

I v doporučení je opět velmi užitečné, pokud znalec pracuje s orientací na soudní rozhodnutí a uvede různé alternativy a jejich důsledky.

Zde bude odborník zkoumat, **jak dalece jsou rodiče ochotni a schopni realisticky vidět význam bývalého partnera jako otce nebo matky dětí, respektovat potřeby dítěte a zda mohou vztahy s oběma rodiči zůstat pokud možno nenarušeny.** Vezmou v úvahu pohled dítěte nebo posoudí vztah rodič-dítě a rodičovské chování na pozadí vlastních pocitů vůči ostatním.

Ve sporných případech odborník pečlivě **zváží schopnost a ochotu rodičů ke spolupráci v záležitostech dítěte s bývalým partnerem.** Prodiskutuje s nimi podmínky spolupráce, která byla dříve neúspěšná, a podmínky fungování spolupráce a odkáže na pomoc specialistů.

Každý znalec, který chce vyhovět své funkci uklidnění situace, se bude **snažit o jeden nebo několik rozhovorů mezi rodiči dítěte o celé situaci.** Pro komunikaci a spolupráci mezi otcem a matkou s ohledem na dítě a jeho prospěch je důle-

žité diagnostické pozorování.

Zahrnutí nových partnerů a prarodičů do vyšetření

Noví partneři a prarodiče bývají také často součástí péče o děti. Situace dítěte může být jen tehdy rozsáhle a podrobně popsána a posouzena, když budou osoby, které jsou kromě rodičů a sourozenců pro dítě důležité, zahrnuty v úvahu a začleněny do plánu vyšetřování.

Znalec může správně posoudit situaci dítěte jen tehdy, pokud do svého vyšetření zahrne všechny osoby, které jsou pečovateli dítěte nebo mají (mohou mít) právní nárok na styk s dítětem.

V zásadě by měly být zkoumány všechny osoby ve společném kontaktu s dítětem, které budou také později v osobním kontaktu s dítětem a jsou pro jeho rozvoj důležité.

Respekt před právními zásady demokraticky-pluralitní společnosti

Úlohou odborného znalce není **zvažovat proti sobě různé výchovné cíle a styly, pokud zapadají do rámce pluralitní společnosti a nepřekračují hranici zneužívání nebo zanedbávání dítěte** (Lempp, 1983; Salzgeber 1992). Toto platí zejména v případech, kdy jsou rodiče nebo jeden z rodičů součástí specifické kultury se zvláštními socializačními podmínkami (Salzgeber & Menzel 1997a, b). Znalec bude také zdrženlivý při obecném posuzování „předpokladů výchovy“ rodičů. Termín „předpoklady nebo schopnosti výchovy“ je velmi globální a svádí k tomu, hodnotit s měřítkem hodnot chování rodičů, které je podle Ústavy [SRN], čl. 6 přirozeným právem rodičů.

Nepřípustnost vyšetření osobnostních vlastostí rodičů

Psychologická vyšetření vlastností osobnosti většinou **neobsahuje odpověď na otázky rodinného práva** (Balloff, 1994; Kluck 1996, Kühne 1996; Salzgeber, 1992; Salzgeber & Stadler 1990; Salzgeber & Zeman 1996). Tato vyšetření rovněž **zasahuje v takové míře do osobnostních práv zúčastněných rodičů, že se povoluje pouze ve výjimečných případech, pokud existují důkazy o poruchách osobnosti nebo duševní poruše**, a je třeba zvážit i její dopad na blaho dítěte.

Komplexní psychologické vyšetření osobnosti rodičů podstatně zasahuje do osobnostního práva rodičů a v problematice rodinného práva ji zpravidla nelze odůvodnit. **Sporné je zejména používání testů struktury osobnosti v rámci diagnostiky v oblasti rodinného práva** (Balloff, 1994; Salzgeber a Stadler, 1990; Zuschlag, 1992). V literatuře je opakovaně zdůrazňováno, že posouzení rodičů musí být provedeno z hlediska zájmu dítěte, to znamená, že hledisko dopadu na dítě musí být prioritní (mj. Salzgeber, 1992). Odborník bude pečlivě zvažovat, které obsahy a aspekty mohou přispět k odpovědi na otázky rodinného práva a **kteří aspekty mohou ohrozit akceptování znaleckého postupu**, a tím znalecké odůvodnění.

Péče, podpora a vzdělávání dětí v naší pluralitní společnosti je přirozeným právem rodičů (viz Ústava [SRN], článek 6). Neexistuje žádný zákon omezující toto právo rodičů v případě, že se charakteristiky jejich osobnosti jeví určitým způsobem. Vzhledem k tomu je posuzování charakteristik osobnosti rodičů většinou nevhodné, takže odborník nepoužívá žádné postupy a metody pro zjištění osobnostních charakteristik.

Jak jsme již uvedli, náš právní stát nestanoví, že osoby s konkrétními rysy osobnostní charakteristiky nemohou mít děti. Z toho vyplývá, že posouzení osobnostní charakteristiky rodičů je ve většině případů nevhodné. Psychologičtí odborníci tedy proto nebudou používat postupy a metody pro posouzení osobnostní charakteristiky. Nicméně při poukazu na to, že rodič trpí poruchami chování jako je alkoholismus, drogová závislost nebo psychóza, nejedná se o osobnostní charakteristiku.

Vzhledem k tomu, že **vyšetření osobnostních charakteristik obecně neposkytuje odpověď na otázku soudu, je zamítno z důvodů nákladů a také souvisejících etických důvodů**. Kromě toho by znalec nepřiměřeně zasahoval do osobnostních práv těchto vyšetřovaných osob. Navíc by rodiče museli hradit náklady na aplikaci těchto zbytečných postupů. Zpravidla ani používání osobnostních testů a jejich význam v šetření v rámci rodinného práva nelze mít za přijatelné, a **nepředpokládá se, že rodiče nebo dítě ochotně akceptují pro ně neprůhledné provinění. Ustoupí pouze autoritě odborníka**. Zde je pak nutno počítat s veškerými možnými tendencemi ke zkreslování a překrucování skutečnosti, proti němuž lze posudek chránit pouze částečně. To je dalším důvodem, proč **osobnostní testy nemají vypovídací schopnost v řízení v rámci rodinného práva**. Používání osobnostních testů v rámci rodinného práva představuje nepřiměřený zá-

sah do osobnostních práv rodičů. Kromě toho související přisouzení vlastností může v rodinoprávním sporu vyvolat nebo zhoršit problémy, pokud účastník uvede na sebe nebo na jiného účastníka něco, co může vést k nepochopení nebo zhoršení konfliktní situace.

Právo dítěte na vlastní sebeurčení a nezávislost jeho vůle od věku

I když je pro děti obtížné vyjádřit vlastní myšlenky o své rodinné situaci, a tak umožnit rozhodnutí, dost o tom přemýšlejí podle svých kognitivních schopností a rozvíjejí svá vlastní přání a představy o svých budoucích životních podmínkách. **Podle práva na vlastní sebeurčení zakotveného v ústavě je nutno zohlednit představu dětí v soudních rozhodnutích.** Právní pojem vůle požaduje určitou úroveň kognitivního vývoje ve spojitosti s pochopením schopností jednající osoby. **Naopak se z psychologického hlediska zdůrazňuje, že vůle dítěte je vyjádřením emotivních tendencí a v zásadě není závislá na věku. Pouze schopnost vyjádřit se je podmíněna fázemi vývoje dítěte.**

Podle práva na důstojnost dítěte zakotveného v ústavě [SRN] se také vyžaduje, aby bylo dítě považováno nejen za předmět rodinoprávního sporu, ale aby mu byla poskytnuta aktivní úloha a bylo mu nasloucháno (Balloff, 1995; Coester 1982; Salzgeber 1992).

Srozumitelnost a transparentnost

V průběhu soudního řízení se **soudce** bude zabývat závěry posudku a vysvětlí, proč rozhoduje nebo nerozhoduje podle posouzení odborníka. Pro tento účel **musí být schopen porozumět obsahu posudku.** Tato komunikační funkce posudku zahrnuje transparentnost diagnostického procesu ve všech jeho dílčích aspektech a přezkoumatelnost diagnostického postupu (Jäger, 1988; Kühne 1996; Thomae, 1983; Westhoff, 1998, Westhoff & Kluck 1998).

Vytvoření posudku jako každý komplexní proces vyžaduje pečlivě připravený plán, podle kterého lze postupovat při vypracování celého posudku. Pro čtenáře posudku uvede odborník pod bodem „**Plán vyšetření**“ ve srozumitelné a pro vyšetřované ve znovu poznatelné formě použité metody a další zdroje informací a vyjmenuje vyšetřovatele, časy a místa vyšetření.

Aplikace co nejširšího obzoru při posouzení 'lege artis'

Uživatel vědeckého nástroje měření je zodpovědný za jeho správné fungování. Pro zdůvodnění svého výběru nástroje potřebuje všechny výsledky výzkumu získané během jeho vývoje. **K posouzení možností a omezení standardizovaného postupu však neslouží pouze výsledky, které podporují teoretické úvahy autora testu, ale i ty, kteří je přímo nepodporují, nebo jsou dokonce v rozporu s nimi.** Kvalitu vědecké práce, k níž patří i rozvoj standardního postupu, je možné posoudit mimo jiné i na základě toho, jak dobře **autor testu začlení výsledky svého výzkumu do mezinárodního rámce dostupných znalostí.** To zahrnuje porovnání jeho vlastní metody s ostatními, stejnými nebo podobnými.

Nepřípustnost projektivních testů

U projektivních metod autoři obecně předpokládají, že vyšetřované osoby vyjadřují nevědomé informace o sobě, v kontextu rodinného práva obecně o svých rodinných vztazích. Tyto a další předpoklady nejsou pro situaci diagnostikování konkrétního případu přesvědčivé. Celkově lze říci, že **problémy v teoretickém základu projektivních postupů, které Hörmann (1964) představil, nebyly vyřešeny dodnes.** Proto je **výklad výpovědi vyšetřované osoby v diagnostickém případě tak nejistá, že od používání projektivních metod pro diagnostické účely odrazujeme.**

Všichni psychologičtí diagnostici by se vždy měli u **každé metody**, kterou hodlají použít, nejprve dotázat, **zda splňuje nezbytný předpoklad založení na teorii a odpovídajícím empirickém výzkumu.** Poté zjistí, jak často není její použití možné. **Projektivní metody nepřichází v úvahu např. u diagnostiky zaměřené na rozhodování** (srov. již Hörmann 1964, 1964a).

Rorschachův test

Tento test je značně problematický z hlediska objektivity provádění a **objektivitě valorizace.** Také **stanovení spolehlivosti** je problematické. Korelační koeficient stability je obtížné vypočítat, protože 10 daných testovacích karet je velmi odlišných. Stanovení spolehlivosti paralelního testu selže v případech chybějící paralelní formy. Rovněž stanovení **spolehlivosti test-retest** je obtížné, protože odpovědi mohou být snadno zapamatovatelné a často vedou k protichůdným odpovědím při opakování testu. Nejvíce kontroverzní je otázka platnosti. Vzhledem k tomu, že je Rorschachův test spe-

ciálně navržen jako test vnímání, chybí tomuto postupu teoretický základ pro jeho současné převládající využití v klinické oblasti. Jelikož se tento postup založený na dodatečném psychoanalytickém základě jeví nelogický, není vhodné označit vztah mezi interpretací a uvedeným konstruktem jako hodnověrný. Proto je validace postupu, předpokládajícího přijatelnou teorii, obtížně prokazatelná.

Rorschachův test nelze označit jako objektivní, spolehlivý a / nebo jako platný testovací postup.

Projektivní postupy jsou založeny na naději, že jejich pomocí můžeme určit potlačované obsahy vědomí, tuto naději však nemohou naplnit. Získat vědomé informace je obvykle snazší prostřednictvím nepřímých rozhovorů, než využitím projektivních postupů.

Projektivní testy osobnosti vycházejí z freudovského přesvědčení a přesvědčení dalších hlubinných psychologů, že nevědomé síly (potlačené vzpomínky, naděje, PUDY ovlivňují to, jak si lidé vykládají okolní stimuly. Projektivní testy se provádějí tak, že jsou osobám předkládány stimuly (obvykle obrázky), které mohou být vykládány různým způsobem – nejrozšířenějším příkladem jsou Rorschachovy inkoustové skvrny. Osoba říká, co vidí v každé inkoustové skvrně. Tyto odpovědi jsou pak ohodnoceny body (např. záznam, zda došlo k pohybu, zda se osoba soustředila na celou inkoustovou skvrnu nebo zda její odpověď byla běžná či neobvyklá). Je zvláštní, že tento postup ohodnocení body je jen zřídka založen na teoretickém základě (proč by mělo záležet na tom, zda lidé zaznamenají pohyb?) a jen málo projektivních testů měří hlavní koncepty hlubinné psychologie, např. úroveň Oidipovské fixace ... Neexistují téměř žádné důkazy PLATNOSTI projektivních testů.

Zásada **neformální validace** – že testy nebo léčba mohou být uspokojivě „validovány“ neformálním pozorováním provádějících osob, spíše než systematickým vědeckým hodnocením – **byla zcela zdiskreditována**. Když byla léčba a testy „neformálně“ validovaná formou studií vědeckou metodou, často nebyla opodstatněna. Za prvé, bylo prokázáno historií astrologie, čtení z dlaně, frenologie a dalších pseudovědeckých hodnotících postupů, že ty mohou na jednotlivce učinit velký dojem, a ti je tak neformálně „validují“ (Dutton, 1988; Hyman, 1982; Paul, 2004). Např. někteří z největších vědců raného moderního věku (např. Koperník, Kepler) sestavovali horoskopy profesionálně a výsledky na ně udělaly dojem, i když (jak víme) základy astrologie byly výzkumem odmítnuty (Dean & Mather, 2000). Je jasné, že neformální validace může produkovat velmi zavádějící výsledky, i když jsou „validující osoby“ géniové. Za druhé, historie moderního lékařství poskytuje nesčetné příklady léčby a hodnotících postupů, které se mezi inteligentními lékaři velmi rozšířily, i když byly později shledány bezcennými nebo dokonce nebezpečnými (Haines, 2002; Lambert, 1978; McCoy, 2000; Young, 1961, 1967). Tragický případ poskytuje historie prefrontální lobotomie ve 40. a 50. letech na základě výpovědí a neformálních případových studií. Za třetí, historie klinické psychologie poskytuje podobné případy neplatných testů a neúčinné léčby, které se staly mezi lékaři velmi populárními na základě výpovědí a neformální validace (Lilienfeld, Lynn, & Lohr, 2003). Např. za přístup jediného znaku k projektivním kresbám se zaručovala celá řada psychologů v 50. a 60. letech, i když výzkum s převahou prokázal, že je tento přístup neplatný (Anastasi, 1982; Lilienfeld a kol. 2000). Stejně tak rozsáhlý výzkum fenoménu iluzorní korelace ukazuje, že psychologové jsou někdy přesvědčeni, že upozorovali vztah mezi testovacím bodovým hodnocením a charakteristikou klienta z reálného světa (např. osobnostní rysy), i když tento vztah neexistuje (např. Chapman a Chapman, 1967, 1969; Garb, 1998). Za čtvrté a přímo související s návrhem Klopfera, historie Rorschachovy metody poskytuje bezpočet příkladů nedostatků neformální validace. Např. většina zastánců Rorschacha v 50. letech upřímně, avšak chybně věřila ve validitu „barevného šoku“, karet Matky a Otce a v další aspekty testu, které byly vědecky zdiskreditovány (Wood, Nezworski, Lilienfeld a kol. 2003). Podobně v 90. letech tisíce psychologů používalo Index deprese CS ke zjištění depresí u milionu pacientů, ale uživatelé si nevšimli něčeho, co nakonec objasnily systematické studie: bodové hodnocení Indexu deprese z velké části nebo zcela nesouvisí s depresí (Jorgensen a kol., 2000; Wood a kol., 2000).

Navzdory půvabu intuitivní integrace informací prokázaly nesčetné studie od 40. let, že přidání Rorschacha k jiným informačním zdrojům obvykle nezlepšuje validitu klinických posudků (Garb, 1998; Wood, Nezworski, Lilienfeld a kol., 2003). Za účelem provedení diagnózy a popisu osobnosti a psychopatologie nevedlo přidání výsledků Rorschachova testu k ostatním informacím ke zvýšení validity psychologických posudků, i když byly Rorschachovy protokoly přidány k tak jednoduchým informacím, jako jsou demografická data (Garb, 1984, 1998, 2003). Posuzující používali samostatně MMPI, samostatně Rorschachův test nebo MMPI a Rorschachův test dohromady. Procento trefných výsledků se zvýšilo z 58% na 74%, když byly přidány protokoly MMPI k CS Rorschachovým protokolům, ale snížilo se (nepodstatně) z 76% na 74%, když bylo CS přidáno k MMPI.

Odborné zdroje

Westhoff, Terlinden-Arzt, Klüber: Entscheidungsorientierte psychologische Gutachten für das Familiengericht (Psychologické posudky zaměřené na rozhodování v soudním řízení v rámci rodinného práva), Springer Verlag, 1. Auflage September 2000

Amelang, Schmidt-Atzert: Psychologische Diagnostik und Intervention (Psychologická diagnostika a intervence), Springer Verlag, 4. Auflage März 2006

Davey (University of Sussex, UK): The Encyclopaedic Dictionary of Psychology (Encyklopedický slovník psychologie), Arnold Publishers, 1. Edition 2006

Garb, Wood, Lilienfeld, Nezworski: Roots of the Rorschach controversy (Kořeny Rorschachovy kontroverze), Clinical Psychology Review 25 (2005) p.97-118, Elsevier Ltd. 2004